

CALVINOVE NEVIDITEĽNÉ MESTÁ NANOVO

Irena Dorotjaková

Mesto každý človek najdôkladnejšie spozná a precíti, keď v ňom sám žije. Napriek tomu, každé mesto zanecháva v človeku pečať, mnohoraké vrstvy dojmov, obrazov, farieb, detailov, hmôt, objemov, priestranstiev, priehľadov, znakov, zvukov, chutí, vôní, spomienok a tiež ich vzájomné asociácie vo vedomí a to aj vtedy, keď mestom len prechádza. Uhol pohľadu na mesto sa vytvára podľa mnohých javov a skutočností, ale aj podľa toho, aký život človek v tom meste vedie. Cez spomienkový aparát sa odvíja vzťah človeka k mestu prostredníctvom toho, čo v ňom zažil, napríklad ako sa uplatnil v profesii, či sa mu darilo v osobnom živote, alebo ide o čas detstva, mladosti, kde študoval, nadviazal priateľstvá... Dnes sa o čomkoľvek, a teda aj o architektúre, urbanizme, fungovaní rôznych javov, ale aj o múzeách, reštauráciách, ubytovaní alebo o zábave v meste dá to podstatné dozvedieť neskutočne jednoducho a rýchlo z internetu. Tak človek ešte pred návštevou môže získať istý obraz mesta, ktoré hodlá navštíviť. Obraz načítaný a napozieraný sa mu spojí, ak mesto navštívi. Určité veci môže človek pochopiť a prijať len keď sa naozaj mestom prejde, cez ulice, dominanty, panorámu, pri určitom svetle, pri momentálnej atmosfére. Mesto možno tak najlepšie „ohmatať“. O meste sa dozvedáme z rozprávania, z kníh, z filmov, z fotografií, no celkovejší obraz mesta poskytnú tieto informácie len spolu so skutočne videným a prežitým.

Mestá, ich vznik, vývoj, rast, progres, ale aj degradácia sa vždy viaže k úrovni a stavu spoločnosti, k jej rozmachu, ale aj (ne)fungovaniu, (ne)prosperovaniu. Aj mestá špinavé, hlučné, degradujúce, problematicky fungujúce či nedostatočne prosperujúce vedia sprostredkovať trvalý zážitok. Slovom Itala Calvina: „Iné je mesto pre toho, kto prejde popri ňom a nevojde dnu a iné pre toho, koho si podmaní a už z neho neodíde, iné je mesto, do ktorého človek zavíta po prvý raz, a iné je to,

z ktorého odíde a viac sa tam nevráti; každé si zaslúži iné meno...“¹ Každé mesto má svoje špecifiká, no vždy nejaká ich časť ostáva skrytá alebo utajená. Neviditeľná. O takýchto mestách dáva znovu vedieť posledné slovenské vydanie Calvinovej knihy *Neviditeľné mestá*. Text dávno mŕtveho autora je živý stále, aj dnes. Italo Calvino napísal *Le città invisibili* v roku 1972, do slovenčiny boli preložené až v roku 2000 (vydavateľstvo Drego a srd), ale slovenským čitateľom boli dostupné české preklady vo vydaní vydavateľstva Odeon z roku 1986 alebo vydavateľstva Dokoľan z roku 2007. Poslednýkrát vyšla kniha v roku 2016 vo vydavateľstve Artforum v slovenskom preklade Stanislava Valla z taliančiny. Nezvyčajný grafický dizajn Pala Bálika a netradičné podnety z ilustrácií Daniely Olejníckovej podporujú aktuálnosť témy a dodávajú knihe na výnimočnosti. Neviditeľné sa snažia zviditeľniť...

Ilustrácie/obrazy, čo zostávajú skryté, kým si čitateľ neprereže stránky a na túto činnosť je na rube obálky špeciálne akési papierové prerezávadlo (škoda, že táto grafická finesa celkom nefunguje, a keď človek nechce mať stránky s vytrhanými okrajmi a zničiť si krásnu knižku, použije radšej ostrejší inštrument). Ilustrácie, keď ich „zviditeľníme“, poskytujú priestor originálnemu spôsobu, ako uchopiť text, tému aj samotný fenomén mesta, dávajú rozlet obrazotvornosti. Obálka knihy je jednoduchá biela s názvami všetkých miest, o ktorých sa v knihe píše, ale dá sa rozložiť ako plagát a na ňom je mapa/obraz Benátok. Aj vďaka originálnemu výtvarnému spracovaniu túto knihu právom mnohí považujú za jednu z najkrajších kníh, ktoré boli v poslednom období na Slovensku vydané.

Calvinov text nepatrí medzi klasickú knihu s gradujúcim dejom, so zápletkami a postavami a názvami kapitol. Ide o originálny koncept uvažovania a radenia textov. Skombinovanie úvah, ktoré hovoria o mestách, ktoré nepoznáme, o ich vybraných črtách, pocitoch

z nich, o ľuďoch, ktorí v mestách žijú, o detailoch, znakov, tvaroch, ktoré upútavajú, o javoch a príbehoch, ktoré sa v mestách dejú. Tieto príbehy o mestách a z miest predeľuje Calvino rozprávaniami cestovateľa a svetobežníka Marca Pola tatárskemu panovníkovi Kublaj Chánovi. Texty sú o mestách s exotickými menami, ako sú Diomira, Izidora, Dorothea, Zaira alebo Ersília, Argia, Tekla alebo Prokópia, Olinda, Penteseilea a ďalších a každé rozprávanie vlastne znamená stále to isté mesto: jeho rodné Benátky. Benátky, ktoré „objímajú“ knihu obálkou s mapou Benátok. Exotické mená miest sa čitateľ dozvedá až v jednotlivých textoch, rozprávania o mestách sú rozdelené na deväť dielov, kde sa striedajú úvahy o mestách zamerané na jedenást motívov: Mestá a pamäť, Mestá a túžba, Mestá a znaky, Mestá nepatrné, Mestá a výmeny, Mestá a oči, Mestá a meno, Mestá a mŕtvi, Mestá a obloha, Mestá nepretržité, Mestá skryté. Tieto úvahy sa zas striedajú so stáťami, v ktorých sa deje interakcia cestovateľa Marca Pola a Kublaj Chána — jediných dvoch postáv knihy. V tieni kráľovských záhrad si tatársky panovník užíva fantastické rozprávanie Marca Pola z ďalekých ciest o mestách mnohých tvárí, znakov a charakteristík, ktoré navštívil a videl. Jeho rozprávania sprostredkujú dialky, vône a sny. Marco Polo hovorí o miestach, ktoré sa zdajú byť čitateľovi povedomé, vyberá znaky, tvary, domy, ktoré akoby predstavovali jeho vlastné predstavy a sny. Ako Calvino píše: „... *Opisy miest, ktoré Marco Polo navštívil, mali tú danosť: že sa v nich človek mohol v myšlienkach voľne prechádzať, mohol zabúdiť, zastať a osviežiť sa, alebo rýchlo odbehnúť preč.*“²

„Zbytočne sa budem pokúšať, šľachetný Kublaj, opísať Ti Zairu, mesto s vysokými hradbami. Mohol by som Ti povedať, koľko schodíkov majú tamojšie strmé uličky, akého tvaru sú oblúky nad bránami domov, akými zinkovými platničkami sú pokryté strechy, viem však, že by to bolo akoby som ti nepovedal nič. Nie z toho

Italo Calvino: Neviditeľné mestá
Bratislava, Artforum 2016. 288 s.
ISBN 978-80-8150-145-6

totiž mesto pozostáva, ale zo súvzťažnosti medzi mierami jeho priestoru a udalosťami jeho minulosti...⁴³

„Po dvoch dňoch cesty smerom na juh natrafi človek na Anastáziu, mesto, ktoré obmývajú sústredené kanály a lietajú nad ním papierové šarkany. Teraz by som mal vymenovať tovary, čo tam možno výhodne zakúpiť.... No takto by som ti nepriblížil skutočnú podstatu mesta: lebo kým opis mesta prebúdzajú jednu túžbu po druhej, aby ich musel človek jednu po druhej potláčať, v tom, kto sa jedného rána ocitne uprostred Anastázie, sa túžby prebudia všetky naraz a celkom ho pohltia. Mesto ti potom pripadá ako jediný celok, v ktorom by nijaká túžba nemala vyjsť nazmar a ktorého Ty sám si súčasťou...“⁴⁴

„Pohľad prechádza po uliciach ako po popísaných stránkach, mesto vraví všetko, čo si máš myslieť, núti ťa opakovať, čo ti vraví, a kým sa nazdávaš, že si v Tamare, iba zaznamenávaš mená, ktorými mesto označuje samé seba a všetky svoje časti. Aké je mesto v skutočnosti pod týmto hrubým nánosom znakov...“⁴⁵

„... je zbytočné pokúšať sa určiť, či je treba Zenóbiu zaradiť medzi mestá šťastné alebo medzi mestá nešťastné. Nemá zmysel mestá rozdeľovať do týchto dvoch kategórií, treba ich rozdeľovať do dvoch iných: tie, ktoré v toku rokov a zmien ustavične vtáčajú svoju pečať túžbam, a tie, v ktorých sa túžbam buď podarí mesto zmazať, alebo sú ním zmazané ony samé.“⁴⁶

„Na tom v čo veria obyvatelia Bersabey je niečo pravdivé a niečo iné, zasa pomýlené. Pravdou je že mesto si pestuje dve predstavy o sebe samom, jednu nebeskú a jednu pekelnú, no v predstave o ich podstate sa jeho obyvatelia mylia. Peklo zapadnuté v tom najhlbšom podzemí pod Bersabeou je mesto naprojektované tými najznamenitejšími architektmi, vybudované z tých najdrahších dostupných materiálov, mesto, kde dokonale funguje každý mechanizmus a súkolesie a prístrojenstvo, mesto vyzdobené strapčekmi a volánikmi a čipkami rozvešanými na všetkých potrubíach a spojovacích ojnicach. Bersabea sústredená na hromadenie karátov

vlastnej dokonalosti pokladá za cnosť to, čo je už iba tupou posadnutosťou, túžbou naplniť prázdnu vázu vlastnej existencie...“⁴⁷

Štruktúra knihy navádza na čítanie jednotlivých fragmentov, ako interpretačných vrstiev, ktoré sa cez rôzne vlastnosti, charakteristiky a znaky pokúšajú uchopiť mesto. Calvino v texte sprostredkúva rôzne náznamy, odkazy, treba ho sledovať s riadnou dávkou predstavivosti, nechať sa unášať textom aj obrazmi, ktoré si nesú aktuálne poslanstvo. Farbisté rozprávanie zakončuje dialógom Kublaj Chána a Marca Pola: „ – Peklo živých nie je nič, čo bude, ak také naozaj jestvuje, je práve to, čo je už tu, peklo, v ktorom deň čo deň prebývame, ktoré vytvárame tým, že žijeme tesne jeden vedľa druhého. Sú dva spôsoby, ako v ňom netrpieť. Prvý je ľahký pre väčšinu z nás: peklo prijímame a staneme sa jeho súčasťou do takej miery, že ho už ani nevidíme.

Druhý je riskantný a vyžaduje si ustavičnú pozornosť a ustavičné úsilie: budeme hľadať a rozpoznávať, kto a čo uprostred pekla nie je peklom, a budeme sa pričíňovať, aby sme tomu zabezpečovali trvanie a vytvárali priestor.“⁴⁸ Ústami Marca Pola znie odkaz Itala Calvina, priam nás vyzýva po takmer päťdesiatich rokoch od vzniku knihy, aby sme nerezignovali, riskovali a snažili sa o zlepšenie, inšpirovali sa ľuďmi, ktorí dobro už konajú, aby sme rozširovali to existujúce dobro a zlepšovali naše mestá pre všetkých, nielen pre profit istých skupín, pre marketing a záujmy meniacich sa politikov. Ak tak neurobíme, ocitáme sa v pekelnéj špirále rezignácie a „v pekle“ je aj celá naša spoločnosť, všetky mestá vrátane toho hlavného.

1 CALVINO, Italo: Neviditeľné mestá. Bratislava, Artforum 2016, s. 214.

2 Tamže, s. 75.

3 Tamže, s. 21.

4 Tamže, s. 27, s. 28.

5 Tamže, s. 32.

6 Tamže, s. 70.

7 Tamže, s. 200.

8 Tamže, s. 281-282.